3. Yorum Farklılıklarının Sebepleri

Her insan, doğası itibarıyla farklıdır. Allah Teâlâ her şeyi ile aynı iki insan yaratmamıştır. Allah'ın (cc) yaratma sıfatı her insanda ayrı ayrı tecelli eder. Bu durum insanın fiziksel özelliklerinin ötesinde duygu, düşünce, inanç ve ahlak dünyasına hatta tüm hayat tarzına yansır. İnsanı farklı ve değerli kılan da bu özelliğidir. Bu farklılık onun dinî tutumlarında da görülebilir. Bu sebeple aynı din mensupları arasında inanç ve ibadet konusunda farklılıkların olması her zaman görülebilecek bir durumdur.

Dinin inanç ve ibadet alanlarında ortaya çıkan bu farklı yorumlara mezhep denir. Mezhepler, İslam'ın itikadi ve amelî sahadaki düşünce ekolleri ve dinin anlaşılma biçimleri ile ilgili oluşumlardır. Unutulmamalıdır ki bir konuda yorum yapılabilmesi için dinin temel kaynaklarında açık ve kesin hüküm bulunmaması gerekir. Başka bir deyişle dinde herkes tarafından kabul edilen kesin hükümlerle ilgili mezhep görüşlerinin olması ve farklı bir yorumun yapılması mümkün değildir. Allah'ın (cc) varlığı, namazın farziyeti gibi konular buna örnek verilebilir.

T TARTIŞALIM

"Dinimiz bir, Peygamberimiz bir, kitabımız bir. Öyleyse neden ayrı ayrı düşünceler, fikirler, inanışlar ortaya çıkmıştır?" sorusunu arkadaşlarınızla tartışınız.

İnanç alanında farklılıkların ortaya çıkmasının birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

Dinî Metinlerin Lafızlarından ve Anlamlarından Kaynaklanan Sebepler: Bazı dinî metinler açık iken bazısı da daha kapalıdır ve yüksek bilgi seviyesi isteyen ifadelere sahiptir. Müteşabih ayetler denen bu grup metinler birçok şekilde anlaşılmaya müsaittir. Dolayısıyla aynı dinî metnin farklı şekillerde anlaşılması ve anlatılması mümkündür. Özellikle Allah'ın (cc) zatı ve ahiret inancı gibi temelde insan idrakini aşan konulardaki dinî metinler buna örnek verilebilir.

Hilafet Meselesi ve Siyaset: Peygamber Efendimizden (sav) sonra halife yani devlet başkanının kim veya kimlerden olacağı yani imamet konusu, asıl itibarıyla inancın alanı olmamakla beraber daha sonraki dönemde kelam kitaplarına girmiştir. Özellikle Şia'nın imamet konusunu imanın şartları arasında sayması sebebiyle bu konu mezhepler arasında önemli ayrışma noktalarından biri hâline gelebilmiştir. Bunun üzerine başta Ehlisünnet olmak üzere diğer kelam mektepleri de meseleyi, Şia'ya cevap vermek üzere bu bağlamda tartışmak durumunda kalmışlardır.

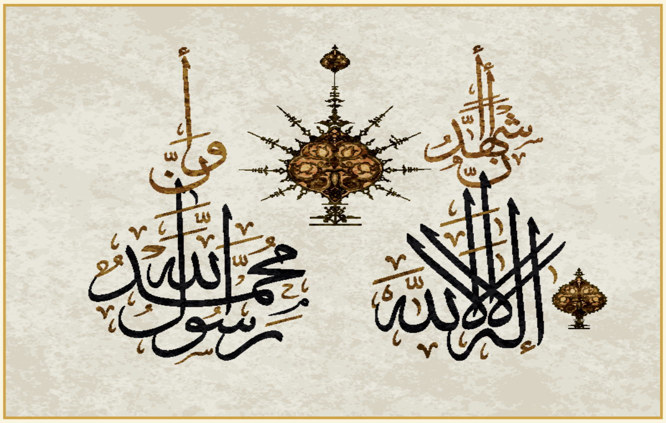

Görsel 3.4: Kelime-i şehadet, tüm Müslümanların ortak paydasıdır.

Kur'an ve hadislerde halifenin Hz. Peygamber'den sonra kim olacağı şöyle dursun, onun nasıl belirleneceğine dair açık bir beyan bile bulunmamaktadır. Kur'an, genel bir ilke olarak Müslümanların işlerini şûra, yani aralarında yapacakları danışma, istişare ile yürütmelerini tavsiye ederek[2] görevlendirmede ehliyet ve liyakata önem verilmesini[3] ve hüküm verildiğinde adil davranılmasını ister.[4]

Görsel 3.5: İnsanın yaratılışındaki farklılık onun dinî tutumlarında da görülebilir.

Müslümanlar Arasındaki İç Savaşlar: Dört Halife Dönemi'ndeki siyaset tartışmaları ve iç savaşlar, Müslümanların din anlayışlarında derin izler bırakmıştır. Daha sonraki dönemlerdeki Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra ortaya çıkan çatışmalarda kimin ya da hangi grubun haklı olduğu konusunda bu tartışma ve savaşları düşünerek fikir yürütmüşlerdir.

---

2 bk. Al-i İmran suresi, 159. ayet; Şûra suresi 38.ayet.
3 bk. Nisa suresi, 58.ayet; Nahl suresi, 43.ayet.
4 bk. Nisa suresi, 135.ayet; Maide suresi, 8.ayet; Nahl suresi 90.ayet

Özellikle bu iç savaşlarda ilk defa Müslümanlarla Müslümanların karşı karşıya gelmesi ve savaş sebebiyle de olsa birbirlerini öldürmeleri yeni itikadi tartışmaları gündeme getirmiştir. “Müslüman’ı öldürmek büyük günah olduğuna göre bu büyük günahı işleyenin inanç açısından durumu, buna bağlı olarak imanın sınırı, kapsamı ve içeriği ne olacaktır?”, “Adam öldürme fiilini işleyen kimse bunu hür iradesiyle mi yoksa karşı konulmaz ilahi iradenin baskısı altında mı işlemiştir?” gibi sorular bu tartışmaların en temel noktasını oluşturmaktadır.

Yabancı Din, Kültür ve Medeniyetlerin Etkisi: Fetihlerle hızla yayılan İslam, bir yandan kökleşme sürecini devam ettirirken, diğer yandan da o dönemin üç büyük medeniyeti olan Mısır, Roma ve Sasanî ile yüz yüze gelmiştir. Yeni medeniyetler, yeni inançlar ve yeni kültürlerle tanışan Müslümanlar bu coğrafyalarda yaşayan insanlara İslam’ı anlatırken karşılaştıkları sorular ve sorunlardan dolayı hem onları etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Bu da beraberinde Müslümanlar arasında yeni tartışmaları ve farklılaşmaları getirmiştir.

Görsel 3.6: İslam’ın insana tanıdığı fikir ve ifade hürriyeti özgür düşüncenin önünü açmıştır.

Bu tartışmalar özellikle Allah’ın (cc) sıfat ve isimleri, kader ve hür irade, Allah’ın (cc) kelamı, Allah’ın (cc) görülmesi gibi konular etrafında şekillenmiş ve bu durum Cebriye, Kaderiye ve Mutezile gibi mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

İslam’ın İnsanlara Tanıdığı Fikir ve Vicdan Hürriyeti: İslam’ın akla sınır koymaması, ısrarla insanın düşünmesini, aklını kullanmasını istemesi, mezheplerin doğuşunda etkili faktörlerden biridir.

İslam, dinin temel prensiplerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü düşünceye ve yoruma müsaade etmiştir. Bu düşünce ve ifade hürriyeti, bu özgür ortam birçok dinî yorumun ortaya çıkmasının önünü açmıştır.

İnsanın Düşünen Varlık Olması: İslam düşüncesinde meydana gelen ihtilaflar ve kelami tartışmaların ortaya çıkışını hazırlayan sebeplerin en başında ve temelinde insan gerçeği yatmaktadır. Düşünen, akleden ve ilahî hitaba muhatap bir varlık olan insan; duygu, tutum, karakter vb. farklılıklara sahiptir. İnsanın bu özellikleri, fikir ihtilaflarını meydana getiren tüm diğer sebeplerin de kaynağıdır. Dolayısıyla insan var oldukça çok tabii olarak farklı düşünme, anlayış ve yorumlar da olacaktır.

B NOT EDELİM

Yorum Farklılıklarının Başlıca Sebepleri

- ✓ Dinî metinlerin lafızlarından ve anlamlarından kaynaklanan sebepler
- ✓ Hilafet meselesi ve siyaset
- ✓ Müslümanlar arasındaki iç savaşlar
- ✓ İslam’ın insanlara tanıdığı fikir ve vicdan hürriyeti
- ✓ Yabancı din, kültür ve medeniyetlerin İslam dünyasına etkisi
- ✓ İnsanın düşünen varlık olması

Kur'an'ın birçok ayeti okumayı, düşünmeyi, böylece hakikati, gerçek ve doğruyu bulup kabul etmeyi emreder. Bu durum, düşünen insanın düşündüğünü açıkça ifade etmesinin de emridir. İnsanın düşünüş ve anlayışlarının birbirinden farklı olabileceği, bu sebeple de değişik neticelerin ortaya çıkacağı muhakkak olduğuna göre ihtilaf kendiliğinden var olacak demektir.[5] Ancak unutulmamalıdır ki Kur'an-ı Kerim'i tanımak, anlamak ve doğru bir şekilde yorumlayabilmek belirli düzeyde İslami ilimler bilgisi gerektirir. Dolayısıyla İslam dininin inanç ve ibadet konuları ile ilgili hüküm ortaya koyma tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerin belirlemiş olduğu kurallar çerçevesinde yapıldığı takdirde isabetli olacaktır.

5 Mevlüt Özler, Kelama Giriş, s. 41.